

bell hooks

Våld i nära förhållanden: Ett feministiskt perspektiv

Vi åkte på motorvägen, på väg hem från San Francisco. Han körde. Vi grälade. Han hade sagt åt mig flera gånger att hålla käften. Jag fortsatte prata. Han tog sin hand från ratten, kastade den bakåt och träffade min mun – min öppna mun, blodet strömmade och jag kände en intensiv smärta. Jag kunde inte längre få fram några ord, bara kvidande, snyftande ljud medan blodet droppade ner på mina händer, på näsduken som jag höll alltför hårt. Han stannade inte bilen. Han körde hem. Jag såg honom packa sin väska. Det var helgdag. Han skulle åka iväg och ha roligt. När han var borta tvättade jag munnen. Käken var svullen och jag hade svårt att öppna den.

Dagen därpå ringde jag och beställde tid hos tandläkaren. När den kvinnliga rösten frågade om anledningen till mitt besök berättade jag att jag hade blivit slagen över munnen. Medveten som jag var om ras-, köns- och klassfrågor frågade jag mig hur jag skulle bli behandlad på denna vita läkares mottagning. Mitt ansikte var inte längre svullet, så det fanns inget som avslöjade att jag var en kvinna som hade blivit slagen, en svart kvinna med blånad och svullen käke. När tandläkaren frågade mig vad som hade hänt med min mun beskrev jag det hela lugnt och kortfattat. Han kläckte ur sig små kvickheter om att »så här får vi väl inte låta någon göra med oss, eller hur?«. Jag sade inget. Skadan

rättades till. Under hela besöket talade han till mig som om jag vore ett barn, som någon han måste behandla försiktigt så att jag inte skulle bli hysterisk.

Detta är ett sätt på vilket kvinnor som har blivit slagna av män och söker medicinsk vård uppfattas. Personer inom det patriarkala samhället föreställer sig att kvinnor blir slagna på grund av att vi är hysteriska, på grund av att vi saknar förnuft. Det är i de allra flesta fall den person som slår som saknar förnuft, som är hysterisk, som fullständigt har tappat kontrollen över sina reaktioner och handlingar.

När jag växte upp tänkte jag alltid att jag aldrig skulle tillåta någon man att slå mig och överleva. Jag skulle döda honom. Jag hade sett min far slå min mor en gång och jag ville döda honom. Den gången sade min mor till mig: »Du är för ung för att veta, för ung för att förstå«. Som mor i en kultur som understödjer och befordrar herravälde, en patriarkal, vit överhöghetskultur, diskuterade hon inte hur hon kände eller vad hon menade. Det hade kanske varit för svårt för henne att tala om den förvirrande situation som det innebär att bli slagen av någon som man har ett nära förhållande med, av någon som man älskar. I mitt fall blev jag slagen av min partner vid ett tillfälle i livet då ett antal krafter i världen utanför vårt hem redan hade »slagit« mig, så att säga, och gjort mig smärtsamt medveten om min maktlöshet, min marginaliserade position. Det tycktes då som om jag hade ställts inför att vara svart och kvinna och

utan pengar på de värsta tänkbara sätt. Världen snurrade för mina ögon. Jag hade förlorat känslan av stabilitet och säkerhet. Minnet av denna upplevelse har jag burit med mig allt eftersom jag har vuxit som feminist, allt eftersom jag har tänkt mycket på och läst mycket om mäns våld mot kvinnor och vuxnas våld mot barn.

I denna essä har jag inte för avsikt att koncentrera mig på den vanliga bilden av mäns fysiska övergrepp på kvinnor. Det är viktigt att feministerna riktar uppmärksamhet mot fysiska övergrepp i alla deras former. Jag vill särskilt diskutera detta att bli utsatt för ett fysiskt övergrepp vid ett enstaka tillfälle av någon som man älskar. Få personer som blir slagna en enda gång av någon som de älskar reagerar på samma sätt som de skulle göra om de utsattes för ett fysiskt angrepp av en främling. Många barn som växer upp i hem där stryk är ett vanligt svar från vårdnadshavarnas sida reagerar som vuxna på ett ambivalent sätt inför fysiska övergrepp, i synnerhet om de blir slagna av någon som bryr sig om dem och som de bryr sig om. Kvinnliga föräldrar använder sig ofta av fysiska övergrepp som ett medel för att skaffa sig kontroll. Det finns ett fortsatt behov av feministisk forskning som undersöker sådant våld. Alice Miller har gjort en del insiktsfullt arbete om följderna av misshandel, även om hon ibland är anti-feministisk i sitt synsätt. (I hennes arbeten förebrås ofta mödrarna, som om deras föräldransvar vore större än fädernas.) Feministiska diskussioner om våld

mot kvinnor borde utökas och omfatta ett erkännande av de sätt varpå kvinnor använder sig av kränkande fysisk kraft mot barn, inte bara för att utmana föreställningarna om att kvinnor för det mesta är fredliga, utan också för att bidra till vår förståelse av skälen till att barn som blir slagna ofta, när de själva växer upp, blir slagna eller slår andra.

Jag inledde nyligen ett samtal med en grupp svarta vuxna om att slå barn. De var alla överens om att stryk ibland är något nödvändigt. En yrkesarbetande svart man i en sydstatlig tvåbarnsfamilj förklarade hur han straffade sina döttrar. Han lät dem först sitta ned och frågade ut dem om den situation eller omständighet för vilken de skulle bestraffas. Han sade med stor stolthet: »Jag vill att de skall kunna förstå helt och hållet varför de blir bestraffade«. Jag svarade genom att säga: »De kommer sannolikt bli kvinnor som angrips av en älskare som använder sig av samma metoder som du som har älskat dem så högt använde och de kommer inte att veta hur de skall reagera«. Han motsatte sig idén att hans beteende skulle få några följder för deras reaktion på våld som vuxna kvinnor. Jag pekade på fall efter fall där kvinnor i nära förhållanden med män (och ibland kvinnor) utsätts för samma sorts utfrågning och bestraffning som de upplevde som barn, och accepterar att deras älskare intar en kränkande, auktoritär roll. Barn som faller offer för fysiska övergrepp – vare sig det är fråga om ett slag eller upprepade slag, en våldsam knuff eller flera –

barn vilkas sår tillfogas dem av en person som de håller av, upplever en mycket stark känsla av förvirring. Den värld som man har känt helt nära, som man har känt sig relativt trygg och säker i, har störtat samman. En annan värld har blivit till, en värld full av skräck, där det är svårt att göra skillnad mellan en säker och en farlig situation, mellan en kärleksgest och en våldsam, hänsynslös gest. Man känner en sårbarhet, en utsatthet som aldrig försvinner, som lurar under ytan. Jag vet. Jag var ett av dessa barn. Vuxna människor som blir slagna av en person som de håller av upplever vanligen liknande känslor av förvirring, förlust och en dittills okänd skräck.

Många barn som blir slagna har aldrig vetat hur det känns att vara omtyckt, att vara älskad utan fysisk aggression eller kränkande smärta. Misshandel är en så utbredd företeelse att man kan skatta sig lycklig om man lyckas gå igenom livet utan att ha gjort denna erfarenhet. En ouppmärksammas aspekt av det faktum att barn som blir slagna ofta finner sig själva i liknande situationer som vuxna är att vi ofta avslöjar våra barn-domssmärtors struktur för våra vänner och älskare, och att detta kan avgöra hur de reagerar i svåra situationer. Vi delar med oss av de sätt på vilka vi är sårade och vi blottar våra känsliga sidor. Dessa avslöjanden erbjuder ofta en detaljerad modell till nytta för den som önskar såra eller skada oss. Medan litteraturen om fysiska övergrepp ofta pekar på det faktum att barn som misshandlas löper stor risk att själva bli misshandlare eller

misshandlade, ägnas ingen uppmärksamhet åt den blottade erfarenheten av att vara sårad, som yttrar sig på så sätt att vi låter våra närstående veta precis vad som kan göras för att skada oss, för att få oss känna att vi är fast i de destruktiva mönster som vi har kämpat för att bryta oss ur. När våra livskamrater skapar kränkande scenarier som liknar, även om de inte är identiska med, dem som vi upplevde i barndomen, skadas den sårade personen inte bara av den fysiska smärtan utan också av känslan av överlagt svek. Svek. När vi skadas fysiskt av personer som vi håller av känner vi oss svikna. Vi kan inte längre lita på att någon omtanke kan upprätthållas. Vi är sårade, skadade – angripna i själen.

Feministiska arbeten som fäster uppmärksamhet på mäns våld mot kvinnor har hjälpt till att skapa ett klimat där frågor om fysiska övergrepp som utövas av personer som man håller av, och i synnerhet sexuella övergrepp inom familjer, fritt kan ställas. Undersökningar av mäns våld mot kvinnor av feminister och icke-feminister uppvisar en koppling mellan upplevelsen av att bli slagen av personer som man håller av i barndomen och den senare förekomsten av våld i vuxenårens förhållanden. Samtidigt som det finns mycket material till hands som diskuterar mäns fysiska övergrepp på kvinnor, vanligen extrema fysiska övergrepp, har det inte förts någon särskilt stor diskussion om de följder som ett enstaka misshandelstillfälle kan få för en person i ett nära förhållande, eller hur den person som har blivit sla-

gen återhämtar sig från denna upplevelse. Jag inser undan för undan, i diskussioner med kvinnor om fysiska övergrepp i förhållanden, att de flesta av oss, oavsett sexuell preferens, har gjort upplevelsen att bli slagen vid åtminstone ett tillfälle. Det har knappast förts någon diskussion om hur vi skadas av sådana upplevelser (i synnerhet om vi blev slagna som barn), om de sätt på vilka vi handskas med och återhämtar oss från denna kränkning. Detta är ett viktigt område för feministisk forskning, just på grund av att många fall av extrema fysiska övergrepp börjar med att man vid ett isolerat tillfälle blir slagen. Uppmärksamhet måste ägnas åt att förstå och förhindra dessa isolerade händelser om vi skall kunna avlägsna risken att kvinnor ständigt befinner sig i farozonen i sina nära förhållanden.

Ett kritiskt tänkande kring frågor om fysiska övergrepp har lett mig till att ifrågasätta det sätt på vilket vår kultur, det sätt på vilket vi som feministiska förkämpar behandlar frågor om våld och fysiska övergrepp som begås av personer som man håller av. Fokus har riktats mot mäns våld mot kvinnor och särskilt mäns sexuella utnyttjande av barn. Eftersom patriarkatet ser ut som det gör har det varit nödvändigt för feminister att inrikta sig på extrema fall för att få människor att ta ställning i frågan och erkänna att den är allvarlig och viktig. Tyvärr kan ett odelat fokus på extrema fall föranleda oss, vilket också sker, att bortse från de oftare förekommande, vanligare men mindre extrema fallen av

sporadiska slag. Kvinnor erkänner också mer sällan sporadisk misshandel, av rädsla för att folk skall uppfatta deras förhållande som dåligt eller dem själva som personer som har förlorat kontrollen över sitt liv. För närvarande definierar litteraturen om mäns våld mot kvinnor den slagna kvinnan som en »misshandlad kvinna«. Samtidigt som det har varit viktigt att vara utrustad med en lättillgänglig terminologi för att kunna rikta uppmärksamhet mot frågan om mäns våld mot kvinnor, speglar de termer som är i bruk förtuffade meningar eftersom de fäster uppmärksamheten på bara en typ av våld i nära förhållanden. Termen »misshandlad kvinna« är problematisk. Det är ett begrepp som inte har utvecklats ur något feministiskt arbete om mäns våld mot kvinnor; det användes redan tidigare av psykologer och sociologer i litteraturen om våld i hemmet. Denna etikett, »misshandlad kvinna«, lägger den huvudsakliga tonvikten på fysiska övergrepp som är kontinuerliga, upprepade och ihållande. Man inriktar sig på det extrema våldet och gör få försök att förbinda dessa fall med den vardagliga acceptansen i nära förhållanden av fysiska övergrepp som inte är extrema, som kanske inte kommer att upprepas. Dessa lindrigare former av fysiska övergrepp skadar likväl individer psykiskt och kan, om de inte behandlas på ett bra sätt och om de utsatta inte återhämtar sig från dem, bereda väg för mer extrema händelser.

Men framför allt används termen »misshandlad kvinna« som om den om-

fattade en särskild och unik kategori av kvinnlighet, som om den motsvarades av en identitet, en stämpel som skiljer en från andra, snarare än att bara vara en deskriptiv term. Det är som om erfarenheten av att upprepade gånger ha blivit våldsamt slagen utgör den enda bestämmande karaktéristiken av en kvinnas identitet, medan alla andra aspekter av vem hon är och vilka erfarenheter hon har försvinner ur sikte. När jag hade blivit slagen använde också jag de populära fraserna »misshandlare«, »misshandlad kvinna«, »misshandel«, även om jag inte kände att dessa ord på ett adekvat sätt beskrev vad det innebar att bli slagen vid ett enda tillfälle. Det var emellertid dessa ord som folk lyssnade på, uppfattade som viktiga, betydelsefulla (som om det inte vore en verkligt betydelsefull händelse för en individ, och än mer för en kvinna, att bli slagen vid ett tillfälle). Min partner var arg för att jag stämplade honom som misshandlare. Han var ovillig att tala om upplevelsen att slå mig just därför att han inte ville bli stämplad som misshandlare. Jag hade slagit honom en gång (inte lika hårt som han hade slagit mig) och jag tänkte inte på mig själv som misshandlare. För både honom och mig var dessa termer otillfredsställande. Snarare än att göra det möjligt för oss att på ett effektivt och positivt sätt handskas med en negativ situation, var de en del av alla förnekelsemekanismer; de gjorde oss obenäga att konfrontera det som hade hänt. Så här är det för många människor som blir slagna eller som slår.

Kvinnor som blir slagna en gång av män i sina liv och kvinnor som blir slagna upprepade gånger vill inte bli placerade i kategorin »misshandlad kvinna«, eftersom detta är en stämpel som tycks beröva oss värdighet och förneka att det någonsin har funnits någon integritet i våra förhållanden. Personer som utsätts för fysiska övergrepp av en främling eller en tillfällig vän med vilken de inte har ett nära förhållande kan bli slagen en gång eller flera gånger, men de behöver inte placeras i en kategori för att läkare, jurister, familj, rådgivare och så vidare skall ta deras problem på allvar. Det måste återigen sägas att skapandet av kategorier och en terminologi har varit en del av strävan att dra allmän uppmärksamhet mot allvaret i mäns våld mot kvinnor i nära förhållanden. Även om användandet av behändiga etiketter och kategorier har gjort det lättare att identifiera problem som rör fysiska övergrepp, betyder inte detta att terminologin inte bör kritiseras från ett feministiskt perspektiv och ändras om så behövs.

För ett tag sedan var jag med om att hjälpa en kvinna som hade blivit brutalt angripen av sin make (hon uttalade sig aldrig om huruvida detta var den första händelsen eller inte), vilket föranledde mig att på nytt fundera över användandet av termen »misshandlad kvinna«. Denna unga kvinna var inte förtrogen med feministiskt tänkande eller medveten om att »misshandlad kvinna« är en kategori. Hennes make hade försökt strypa henne till döds. Hon lyckades

rädda sig undan honom med bara kläderna på kroppen. Efter att hon hämtat sig från detta trauma övervägde hon att återvända till sitt förhållande. Hon var en kyrklig kvinna, och menade att de äktenskapliga banden var heliga och att hon borde försöka få förhållandet att fungera. I ett försök att dela med mig av min känsla att detta kunde innebära stor fara för henne gav jag henne Lenore Walkers bok *The Battered Woman*, för jag tyckte det verkade som att det fanns mycket som hon inte avslöjade, att hon kände sig ensam, och jag hoppades att de erfarenheter som hon kunde läsa om i boken skulle ge henne en känsla av att andra kvinnor hade upplevt det som hon själv genomgick. Jag hoppades att hon, när hon hade läst denna bok, skulle få mod att möta verkligheten i den situation som hon befann sig i. Jag fann dock det hela svårt, för jag kunde se att hennes självkänsla redan hade utsatts för hårda angrepp, att hon hade förlorat känslan av sitt eget värde och att denna kategorisering av hennes identitet möjligen skulle komma att bidra till känslan att hon bara borde glömma, vara tyst (och att återvända till en situation där man löper stor risk att bli utsatt för övergrepp är ett säkert sätt att dölja problemets allvar). Ändå var jag tvungen att försöka. När jag först gav henne boken misslyckades det. En oidentifierad familjemedlem hade kastat bort den. De kände att det skulle vara ett stort misstag från hennes sida att uppfatta sig själv som ett fullständigt offer, vilket de kände att etiketten »misshandlad kvinna«

lät påskina. Jag framhöll att hon skulle bortse från etiketterna och läsa innehållet. Jag trodde att de erfarenheter som boken förmedlade skulle hjälpa henne att våga vara kritisk gentemot sin egen situation, att vidta konstruktiva åtgärder.

Hennes reaktion inför etiketten »misshandlad kvinna«, såväl som reaktionerna från andra kvinnor som har varit våldets gisslan i nära förhållanden, drev mig att ytterligare kritiskt undersöka bruket av termen. I samtal med många kvinnor fann jag att den uppfattades som en stigmatiserande etikett, en stämpel som drabbade kvinnor som sökte hjälp inte kände sig i stånd att kritisera. Som i det här fallet: »Jag struntar i vad man kallar det – jag vill bara få ett slut på denna pina«. Inom det patriarkala samhället har kvinnor som har fallit offer för mäns våld måst betala dyrt för att bryta tystnaden och ge namn åt problemet. De har fått stå ut med att betraktas som fallna kvinnor, som har misslyckats i sin »feminina« uppgift att sensibilisera och civilisera besten i mannen. Det finns en risk att en kategori som »misshandlad kvinna« förstärker denna föreställning om att den skadade kvinnan, inte bara våldtäktsoffret, är en social paria, avskild, för alltid märkt av sin erfarenhet.

En distinktion måste göras mellan att ha tillgång till en terminologi som gör det möjligt för kvinnor, och alla andra offer för våldsamma handlingar, att ge namn åt problemet, och stämpningskategorier som kan hämma en så-

dan namngivning. När individer skadas blir vi i själva verket ofta märkta, ofta skadade på ett sätt som faktiskt gör oss olika dem som inte har upplevt en liknande kränkning, men en avgörande aspekt av återhämtningsprocessen är läkningen av skadan, avlägsnandet av märket. Detta är en stärkande process som inte borde reduceras av etiketter som antyder att erfarenheten från denna skada är den mest betydelsefulla aspekten av ens identitet.

Jag har redan slagit fast att en överbetoning av extrema fall av våldsamma övergrepp kan leda till att man bortser från problem som rör sporadiska slag, och detta kan göra det svårt för kvinnor att tala om problemet. En viktig fråga som inte till fullo har blivit utforskad eller i någon större utsträckning omskriven av forskare som studerar och arbetar med offer är återhämtningsprocessen. Tillgången på material som diskuterar återhämtningsprocessen hos individer som har utsatts för fysiska övergrepp är knapp. I de fall där en individ har blivit slagen endast en gång i ett nära förhållande finns ofta, även om vederbörande blev våldsamt slagen, inget erkännande alls av de negativa följderna av denna upplevelse. Den drabbade personen kanske inte medvetet försöker arbeta med att återställa sitt välbefinnande, inte ens om hon eller han söker terapeutisk hjälp, på grund av att denna enda händelse inte uppfattas som allvarlig eller skadlig. Ensam och isolerad måste den person som har blivit slagen kämpa för att återvinna den förlorade

tilliten – att utforma någon sorts återhämtningsstrategi. Många människor kan mentalt bearbeta en upplevelse av att ha blivit slagen utan att den bearbetas känslomässigt. Många kvinnor jag talade med kände att deras kroppar, även sedan själva händelsen för länge sedan var bortglömd, förblev oroliga. Den person som har blivit slagen kan instinktivt reagera skräckslaget på en kroppsrörelse hos den älskade som liknar dennes kroppsställning då skadan tillfogades.

Upplevelsen av att ha blivit slagen kan decimera det sexuella förhållandet under återstoden av livet om ingen återhämtningsprocess äger rum. Återigen finns det mycket litet skrivet om de sätt på vilka människor återhämtar sig fysiskt i sin sexualitet, i egenskap av älskade personer som fortsätter att ha ett sexuellt förhållande med den person som har skadat dem. I de flesta fall förändras det sexuella förhållandet dramatiskt efter det att misshandel har inträffat. Den sexuella sfären kan vara den plats där den person som har blivit slagen återigen upplever känslan av sårbarhet, som också kan framkalla rädsla. Detta kan leda till antingen ett försök att undvika sex, eller till ett sexuellt tillbakaträdande som inte erkänns, vari personen i fråga visserligen deltar men är passiv. Jag talade med kvinnor som hade blivit slagna av älskare, och som beskrev sex som en svår prövning, som den enda sfär där de ställdes inför sin oförmåga att hysa förtroende för en partner som hade svikit ett förtroende.

En kvinna framhöll att detta att bli slagen för henne innebar en »överträdelse av hennes kroppsliga region« och att hon kände att hon sedan dess var tvungen att skydda denna region. Den här reaktionen kan inte, även om den är en överlevnadsstrategi, mynna ut i en sund återhämtning.

För kvinnor som blir slagna i nära förhållanden med manliga eller kvinnliga älskare känns det ofta som om vi har förlorat en oskuld som inte kan återfås. Själva denna föreställning om oskuld är icke desto mindre förbunden med en passiv acceptans av idéer om romantisk kärlek under patriarkatet, vilka har tjänstgjort för att dölja den problematiska verkligheten i förhållanden. Återhämtningsprocessen måste innefatta en kritik av denna föreställning om oskuld som ofta kopplas till en orealistisk och fantastisk dröm om kärlek och romantik. Det är bara genom att släppa taget om den perfekta, ansträngningslösa, så levde de lyckliga i alla sina dagar-idén som vi kan rensa våra psyken från känslan att vi på något sätt har misslyckats eftersom vi inte har ett sådant förhållande. De ibland oss som aldrig var uppmärksamma på de negativa följderna av att ha blivit slagen som barn finner det nödvändigt att på nytt granska det förflutna på terapeutiskt vis som en del av återhämtningsprocessen. Strategier som hjälpte oss överleva som barn kan vara skadliga för oss att använda i vuxenårens förhållanden.

När jag talade med andra kvinnor om att bli slagen av personer som man

håller av, både som barn och i vuxen ålder, fann jag att många av oss aldrig egentligen hade funderat särskilt mycket på vårt eget förhållande till våld. Många av oss satte en ära i att aldrig känna oss våldsamma, att aldrig slå. Vi hade inte funderat mycket på vårt förhållande till åsamkandet av fysisk smärta. Några av oss gav uttryck åt skräck och fruktan när vi mötte fysisk styrka hos andra. För oss inbegrep läkningsprocessen behovet att lära sig hur fysisk styrka kan användas konstruktivt, för att undanröja skräcken – för att avlägsna fruktan. Trots den forskning som pekar på att barn som blir slagna kan bli vuxna som slår – kvinnor som slår barn, män som slår kvinnor och barn – var det inte bara så att flertalet av de kvinnor som jag talade med inte slog, utan de var fast beslutna att inte använda sig av fysisk styrka.

På det hela taget är den process genom vilken kvinnor återhämtar sig från

upplevelsen att ha blivit slagen av en person som man håller av komplicerad och mångfasetterad, ett område som kräver mycket mer feministiska studier och efterforskningar. För många av oss är det tydligt att det faktum att feminister har fäst uppmärksamhet på våldet i nära förhållanden inte i och av sig självt har förmått flertalet människor att ta frågan på allvar, och detta slags våld tycks vara på daglig frammarsch. I denna essä har jag tagit upp frågor som man sällan talar om, som inte ens personer som är specialintresserade av frågor som rör våld mot kvinnor ofta talar om. Jag hoppas att den kan fungera som en katalysator för vidare tänkande, att den kan stärka oss i vår strävan som feministiska aktivister att skapa en värld där herravälde och tvångsmässiga övergrepp aldrig är en del av nära förhållanden.

*Översättning från engelskan
av Henrik Gundenäs*